

TÜRKÇENİN DÜNYA DİLLERİ ARASINDAKİ YERİ ÜZERİNE

N. Engin UZUN*

Özet

Bu yazıda, uluslararası dil kataloglarında yer alan bilgilerden hareketle Türkçenin dünya dilleri arasındaki yeri üzerine önce köken, coğrafya, nüfus ve toplum açılarından, sonra dil tipolojisi açısından sayısal verilerle desteklenen saptamalar yapılacaktır. Bu yolla Türkçenin dünyanın diğer dillerine göre nicel ortalamaların biraz üstünde yer alan bir dil olduğu, buna karşın konuşulduğu ana ülkede baskın bir dil olarak ülkede konuşulan diğer dilleri belirgin biçimde etkilediği gösterilmeye çalışılacaktır.

Anahtar sözcükler: dil tipolojisi, dil statüleri, dil evrenceleri

PLACE OF TURKISH AMONG WORLD LANGUAGES

Abstract

In this article, based on the information stated in several international language catalogues, some remarks will be made by the quantitative values regarding the place of Turkish language among the world's languages firstly in terms of origin, geography, population and society and then in terms of linguistic typology. In this way, it is aimed to indicate that Turkish is a language which is slightly above the quantitative ranks among the world's other languages. On the other hand as Turkish is the dominant language in the country it is spoken, it significantly affects the other languages spoken in the same country.

Key words: language typology, language statutes, language universals

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Dilbilim Bölümü.
e-posta: euzun@ankara.edu.tr, uzunnadirengin@gmail.com

1. GİRİŞ

Bugün, yeni dillerin keşfi ve betimlenmesi çalışmaları o kadar ilerlemiş ve diller hakkındaki ansiklopedik bilgilerimiz öylesine genişleyip çoğalmıştır ki Türkçenin, dünyada sayıları 7 bini geçen dünya dili arasındaki konumunu daha gerçekçi değerlendirmemiz için yeni zeminler oluşmuştur. Az sayıda konuşucusu olan dilleri korumak ve yok olmakta olan dilleri yeniden canlandırmak adına son yıllarda artan uluslararası örgütlü çabalar da, dillerin toplumbilimsel konumlarına ağırlık verilmesini sağlayarak ortaya, dilleri kullanım değerleri ve dereceleri açısından betimleyen çalışmalar konmuştur. Tüm bunların yanı sıra, yapısal boyutlar yalnızca sözcük yapıları ile sınırlı olmayıp dillerin birbirlerine olan benzerlikleri çok ayrıntılı dil tipolojileri yoluyla belirlenmekte, bu uğurda ayrıntılı kataloglar oluşturulmaktadır.

Bu yazıda, uluslararası arşiv ve kaynaklarda yer alan bilgilerden hareketle Türkçenin dünya dilleri arasındaki yeri üzerine önce köken, coğrafya, nüfus ve toplum açılarından, sonra dil tipolojisi açısından sayısal verilerle desteklenen saptamalar yapılmaya çalışılacaktır.

2. KÖKEN

Diller, o dilleri konuşan toplulukların birbirlerinden coğrafi açıdan uzaklaşması sonucu zamanla farklılaşır. Bu farklılaşmalar önce söyleyiş ayrılıklarının olduğu ağızları, sonra yapıları da kapsayan farklılaşmaların olduğu lehçeleri, sonunda da karşılıklı anlaşmanın neredeyse tamamen ortadan kalktığı dilleri doğurur. Bu doğrultuda birbirlerinden türemiş olan diller, aynı kökenden gelen dil ailelerini oluşturur.¹

Filologlar arasındaki yaygın görüş birliğine göre Türkçe, Altay dil ailesi içinde yer alan bir Güney-Batı Türk dilidir.² Türkçenin ait olduğu daha büyük grup ise, biraz tartışmalı da olsa, Ural-Altay dil ailesidir ama içinde toplam 99 dilin bulunduğu bu aile, *Ethnologue*'un büyük dil aileleri arasında yer alamamaktadır.³ Bugün dünyada bilinen en köklü ve geniş dil kataloglama kaynağı olan *Ethnologue*'un en çok dilden oluşan ve en küçüğü 366 dil içeren ilk 6 ailesi şunlardır:

Tablo 1 Dil Sayılarına Göre Büyük Dil Aileleri

SIRA	AİLE	DİL	%
1.	Nijer-Kongo	1.524	21,45
2.	Avustronezya	1.221	17,19
3.	Trans-Yeni Gine	475	6,69
4.	Çin-Tibet	456	6,42
5.	Hint-Avrupa	436	6,14
6.	Afroasyatik	366	5,15
	<i>Toplamlar</i>	<i>4.478</i>	<i>63,03</i>

Bu tabloya göre dünyanın “büyük dil aileleri”, bütün dünya dillerinin %60’tan fazlasını barındırırken Türkçe bu ailelerden biri içinde değildir. Dahası, Altay dillerinin *Ethnologue*’un diğer dil aileleri sıralamasındaki yeri bile, onunculuktur:

Tablo 2 *Dil Sayılarına Göre Diğer Dil Aileleri*

SIRA	AİLE	DİL	%
1.	Australya dilleri	203	2,86
2.	Nil Sahrası dilleri	198	2,79
3.	Orta Amerika yerli dilleri	176	2,48
4.	Avustroasyatik diller	171	2,41
5.	Tai-Kadai dilleri	94	1,32
6.	Kreoller	88	1,24
7.	Dravid dilleri	84	1,18
8.	İzole diller	75	1,06
9.	Güney Amerika yerli dilleri	66	0,93
10.	<i>Altay dilleri</i>	62	0,87
11.	<i>Ural dilleri</i>	37	0,52
...
<i>Toplamlar</i>		2.627	36,97

Türkçeyi Ural-Altay dili olarak görürsek, sıra, yukarıdaki tablodan kolayca hesaplanacağı gibi (62+37=99 dille) ancak beşinciliğe yükselir. Şimdi Tablo 1’i de hesaba katarsak Ural-Altay dillerinin dünya dil ailelerinin dil sayısı sıralamasındaki yeri onbirincilik olur.

Türkçe ve ailesi, toplam dil sayısı açısından dünya dilleri içinde %1’lik bir dilimi geçen (0,87+0,52=%1,39) bir oranı doldurmaktadır. Bununla birlikte, *Ethnologue* tarafından tanınan dil ailelerinin ortalama dil sayısına bakınca (yaklaşık her aileye 30 dil) Türkçenin, ortalamanın Altay dili olarak 2 katı, Ural-Altay dili olarak 3 katı sayıda dili barındıran aileler içinde olduğunu söyleyebiliriz.

Hint-Avrupa dilleri, dünyanın toplam konuşucu sayısının neredeyse yarısına yakın büyüklükte (%46.77 oranında) bir aile oluşturur. Buna karşılık, aşağı yukarı aynı dil sayısına (436’ya 456 dile, *bkz.* Tablo 1) sahip olan Çin-Tibet dillerini, Hint-Avrupa dillerini konuşanların yarısından az sayıda kişi konuşmaktadır:

Tablo 3 Konuşucularına Göre Dil Aileleri

SIRA	AİLE	KONUŞUCU	%
1.	Hint-Avrupa	2.916.732.355	46,77
2.	Çin-Tibet	1.268.209.279	20,34
3.	Nijer-Kongo	430.784.205	6,91
4.	Afroasyatik	362.281.758	5,81
5.	Avustralya	345.818.471	5,55
6.	<i>Ural-Altay</i>	<i>165.165.825</i>	<i>2,65</i>
7.	<i>Altay</i>	<i>144.263.862</i>	<i>2,31</i>
...
<i>Toplamlar</i>		<i>5.633.255.755</i>	<i>90,34</i>

Dil sayısı bakımından en büyük iki aile (bkz. Tablo 1), Nijer-Kongo ve Avustralya dilleri, konuşucu sayısı bakımında çok altlarda kalan dillerdir. Bu görünümde ister bir Ural-Altay dili olarak, isterse yalnızca bir Altay dili olarak görülsün, dünya dil ailelerinin ortalama konuşucu sayısının 105 bin civarında olduğu düşünülürse Türkçenin ait olduğu ailelerin, bu açıdan da ortalama konuşucu sayılarının biraz üstünde (144-165 bin kişi arasında) olduğunu görürüz.

3. COĞRAFYA

Dil ile coğrafya arasındaki bağın en belirgin yönü, yaygınlıktır. Diller birkaç köyde yaşayanlar tarafından kullanılıyor olacak kadar dar, yüzlerce ülkede konuşuluyor olacak kadar geniş alanlara yayılmış olabilir. Bu açıdan coğrafi ve siyasi sınırlar, hangi dil veya dillerin konuşulduğuna göre farklı yaygınlık alanları oluşturabilir. *Ethnologue'un*, dillerin kıtalara göre alansal dağılımını verdiği aşağıdaki tabloya göre Asya, dünyada en çok dilin konuşulduğu kıtadır. Onu sırasıyla diğer kıtalar izlerken Avrupa, dil sayısı bakımından diğerlerinden belirgin biçimde altlardadır:

Tablo 4 Dillerinin Alanlara Göre Dağılımı

BÖLGELER	DİL	%
Asya	2.304	32,4
Afrika	2.146	30,2
Pasifik	1.311	18,5
Amerika	1.060	14,9
Avrupa	284	4,0
<i>Toplam</i>	<i>7.105</i>	<i>100</i>

Yüzölçümleri ile dil sayıları arasında ilkece bir paralellik beklenir ve alan ne kadar büyükse alandaki dil sayısının da o kadar çok olacağı umulabilir ama aşağıdaki verilere bakınca durumun bütün kıtalar için böyle olmadığını görürüz:

Tablo 5 *Kıtaların Yüzölçümleri*

KİTALAR	YÜZÖLÇÜMÜ (km2)
Asya	44.387.000
Amerika	42.078.000
Afrika	30.319.000
Avrupa	10.532.000
Avustralya	8.150.000

Birincilikte her iki tabloda da Asya yer alırken, sıralanışlar sonraki derecelerde farklılaşmaktadır: Afrika daha dar yüzölçümüne sahip olmasına karşın Amerika kıtalarındaki dillerden daha fazla sayıda dilin konuşulduğu bir alandır. Asya ile Avrupa arasında yüzölçümü bakımından 1'e 4 kat fark varken ikincisinde konuşulan dil sayısı, ilkinde konuşulanların ancak %10'u kadardır.

Dillerin coğrafi yaygınlıklarını fiziksel sınırlar üzerinden belirlemek kadar siyasi sınırlar üzerinden belirlemek de bize mutlak değerlendirmeler yapma izni vermez. Birçok ülkede birden fazla dil konuşulurken bir dilin birden fazla ülkede konuşuluyor olması da yaygın bir görünümdür. *Ethnologue* dünyadaki 232 ülke içinde yalnızca Kuzey Kore'yi tek dilli ülke olarak gösterirken, Türkçe, ana ülkesi Türkiye dahil toplam 8 ülkede konuşulan bir dil olarak en çok ülkede konuşulan dil sıralamasında 12. sıradadır:

Tablo 6 *Dillerin Konuşulduğu Ülkeler*

SIRA	DİL	ANA ÜLKE	TOPLAM ÜLKE
1.	İngilizce	İngiltere	101
2.	Arapça	Suudi Arabistan	59
3.	Fransızca	Fransa	51
4.	Çince	Çin	33
5.	İspanyolca	İspanya	31
6.	Farsça	İran	29
7.	Almanca	Almanya	18
8.	Rusça	Rusya Federasyonu	16
9.	Malayca	Malezya	13
10.	Portekizce	Portekiz	11
11.	İtalyanca	İtalya	10
12.	<i>Türkçe</i>	<i>Türkiye</i>	<i>8</i>
...

Bu tabloya göre dünya coğrafyasına hâkim olan diller, başta İngilizce olmak üzere Arapça, Çince, İspanyolca gibi konuşucu sayısı da yüksek olan dillerdir (Kırş. Tablo 10). Ne var ki Fransızca, hem konuşucu sayısı bakımından daha alt sıralarda olmasına, hem de bugün uluslararası

platformda gerilemiş bir dil olmasına karşın ülke sayısı bakımından hala geniş bir coğrafi ve siyasi alanı kaplamakla (Tablo 6'da 3. olmakla) dikkat çekmektedir.

Aşağıda, *Ethnologue* verilerine göre Türkçenin konuşulduğu diğer ülkeler ve bu ülkelerdeki nüfus verilmektedir. Tablo 7'deki ülkelere yakından bakınca bölgelerin çoğunun, Osmanlı Devleti döneminde Türkçenin konuşulduğu coğrafyalarda kaldığını görürüz. Bununla birlikte Türkçenin başta Almanya olmak üzere göçmenlik yoluyla önemli sayılarda insan tarafından konuşulduğu Fransa, Hollanda, Belçika, Avustralya gibi ülkeler, Türkçeye ait kataloglarında yer almasına karşın *Ethnologue*'un istatistiklerinde dikkate alınmamaktadır.

Tablo 7 Türkçenin Konuşulduğu Ülkeler

ÜLKELER	NÜFUS
Bulgaristan	606.000
Makedonya	200.000
Özbekistan-Kazakistan	197.000
Kıbrıs	177.000
Yunanistan	128.000
Romanya	28.700
<i>Toplam</i>	1.336.700

Öte yandan, Türkçenin konuşulduğu ana ülke Türkiye, çok sayıda dilin konuşulduğu ülke olarak dillerin yaygınlığına zemin oluşturan bir coğrafyayı kaplamaktadır. Toplam konuşulan dil sayısı açısından Türkiye, 46 dilin konuşulduğu ülke olarak en çok dilin konuşulduğu ülkeler sıralamasında 48. sıradadır. 232 ülkenin konuşulan dil ortalamasının 45 olduğu düşünülürse demek ki Türkiye, ülke bazında ortalamanın hemen üstünde olan bir ülkedir.

Tablo 8 Ülkelere Göre Diller

SIRA	ÜLKE	DİL	%
1.	Papua Yeni Gine	836	11,77
2.	Endonezya	707	9,95
3.	Nijerya	529	7,45
4.	Hindistan	454	6,39
5.	ABD	420	5,91
6.	Çin	301	4,24
7.	Meksika	288	4,05
8.	Kamerun	281	3,95
12.	Filipinler	192	2,70
22.	Fildişi Sahilleri	96	1,35
26.	Tayland	88	1,24
30.	İran	79	1,11
48.	Türkiye	46	0,65

4. NÜFUS

Ethnologue, dünyada 6 milyarın üzerinde insanın 7 binden fazla dili konuştuğunu söyler. Böylece, dil başına ortalama yaklaşık 900 bin kişi düşerken kesin rakamların yer aldığı aşağıdaki tablodan anlaşılacağı gibi dünya dillerinin yarısından fazlası (3782 dil) gerçekte 1.000-10.000 arası kişi tarafından konuşulmaktadır:

Tablo 9 Birinci Dil Konuşucu Sayısına Göre Dağılımlar

KONUŞUCU SAYISI ARALIKLARI	DİL	KONUŞUCU
100.000.000 to 999.999.999	8	2.528.029.108
10.000.000 to 99.999.999	77	2.381.969.581
1.000.000 to 9.999.999	308	962.536.721
100.000 to 999.999	928	294.564.660
10.000 to 99.999	1.798	61.216.188
1.000 to 9.999	1.984	7.628.190
100 to 999	1.054	463.621
10 to 99	340	12.947
1 to 9	134	551
...
<i>Toplamlar</i>	7.105	6.236.421.567

Ethnologue'un Tablo 9'daki rakamlarına göre konuşucu sayısı 100 milyonun üstünde olan dil sayısı 8'dir. Bu 8 dil, toplam 2,5 milyar konuşanı ile dünyadaki toplam dil konuşucularının yaklaşık %40'ını oluşturmaktadır. Konuşucusu 1 milyonun üzerinde olan diller ise, dünya dillerinin %5'ini ancak geçmektedir ama dünya nüfusunun %94'i bu dilleri konuşmaktadır. Bir başka deyişle, dünya dillerinin %95'i dünyadaki insanların yalnızca %6'sı tarafından konuşulmaktadır.

Nüfus bakımından Türkçenin dünya dilleri arasındaki yeri, 1987 yılı için konuşucu sayısını 50.7 milyon veren *Ethnologue*'a göre konuşucusu 10-99 milyon kişi arasında olan diller arasındadır. Türkçe, mutlak konuşucu sayısı bakımından ise dünyada en çok konuşulan 23. dildir:

Tablo 10 Birinci Dil Konuşucu Sayısına Göre Diller (Milyon)

SIRA	DİL	KONUŞUCU	SIRA	DİL	KONUŞUCU
1.	Çince	1.197	13.	Telugu	74.0
2.	İspanyolca	406	14.	Marathi	71.8
3.	İngilizce	335	15.	Tamilce	68.8
4.	Hintçe	260	16.	Fransızca	68.5
5.	Arapça	223	17.	Vietnamca	67.8
6.	Portekizce	202	18.	Korece	66.4
7.	Bengalce	193	19.	Urduca	63.4
8.	Rusça	162	20.	İtalyanca	61.1
9.	Japonca	122	21.	Malayca	59.4
10.	Javaca	84.3	22.	Farsça	56.6
11.	Almanca	83.8	23.	<i>Türkçe</i>	<i>50.7</i>
12.	Lahndaca	82.7

Türkiye’de Türkçe konuşanların sayısı üzerine elimizdeki son resmi veri kaynağı, 1965 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarıdır. Bu sayımda insanlara, 1927 yılında ilki yapılan ve her 5 yılda bir tekrarlanan sonraki sayımlarda olduğu gibi, hangi dil konuştukları sorulmuş ve Türkçe, aşağıdaki tabloda görüleceği gibi 10’ar yıllık son üç dönemde gittikçe artan konuşucu sayısı ile ülkede %90,11 oranında konuşulan dil çıkmıştır.⁴

Tablo 11 *Nüfus Sayımlarına Göre Türkçe Konuşucu Sayıları Ve Toplam Nüfustaki Oranları*

	1935	%	1945	%	1955	%	1965	%
Türkçe	13.899.073	86,02	16.598.037	88,38	21.622.292	89,81	28.289.680	90,11
Toplam	16.157.450		18.780.276		24.074.863		31.391.421	

Sonraki yıllarda yapılan nüfus sayımlarında insanlara hangi dilleri konuştukları sorulmadığı için sonraki sayılar hakkında kesin bir rakam vermek de imkansızdır ama aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi, nüfusun artmasına bağlı olarak Türkçe konuşucusu sayısının da artmış olduğunu bekleyebiliriz:

Tablo 12 *Yıllara Göre Genel Nüfus Sayıları*

YIL	NÜFUS	YIL	NÜFUS
1980	44.736.957	2008	71.517.100
1985	50.664.458	2009	72.561.312
1990	56.473.035	2010	73.722.988
1997	62.865.574	2011	74.724.269
2000	67.803.927	2012	75.627.384

Bu tablodan hareketle, oranın en azından 1965’teki kadar (%90,11) kaldığını varsaysak bile, bugünkü (2012 yılı) Türkçe konuşucusu sayısının en az (75 milyon x 0,901=) 68 milyon olduğunu ileri sürebiliriz.

5. TOPLUM

Bir ülkede ne kadar dil konuşuluyorsa o dillerin hepsi, tabii ki, aynı yoğunlukta ve yaygınlıkta konuşuluyor demek değildir. Örneğin Papua Yeni Gine, 836 dille en fazla dilin konuşulduğu ülkedir ama konuşucu sayısı bakımından, aşağıdaki 48 dillik listede birçok ülkeye geçilmektedir:

Tablo 13 Ülkelerin Dil Sayılarına Göre Sıralanışları ve Konuşucu Sayıları

SIRA	ÜLKE	DİL	KONUŞUCU	SIRA	ÜLKE	DİL	KONUŞUCU
1.	Papua Y.Gine	836	4,123,564	26.	Tayland	88	51,684,913
2.	Endonezya	707	220,393,565	27.	Kolombiya	87	42,759,220
3.	Nijerya	529	104,138,885	28.	Gana	86	25,126,465
4.	Hindistan	454	1,092,380,631	29.	Orta Afrika C.	84	3,478,823
5.	ABD	420	278,640,074	30.	İran	79	88,785,040
6.	Çin	301	1,211,899,138	31.	Pakistan	77	141,430,560
7.	Meksika	288	110,118,349	32.	Sudan	75	3,447,652
8.	Kamerun	281	8,931,726	33.	Kenya	72	37,577,462
9.	Australya	245	17,569,056	34.	Solomon Ada.	71	380,323
10.	Brezilya	228	192,255,839	35.	Burkina Faso	70	10,907,570
11.	Kongo D. C.	215	39,906,030	36.	Mali	70	12,373,620
12.	Filipinler	192	96,367,126	37.	Güney Sudan	68	4,370,650
13.	Kanada	173	32,882,232	38.	Almanya	66	94,557,250
14.	Malezya	146	24,182,505	39.	Kongo	65	3,067,830
15.	Rusya Fed.	137	159,405,042	40.	Fransa	62	61,850,105
16.	Çad	132	6,594,079	41.	Benin	56	7,207,670
17.	Tanzanya	127	43,042,740	42.	İngiltere	55	62,558,800
18.	Nepal	122	23,560,859	43.	Zambiya	53	10,913,780
19.	Myanmar	116	46,468,505	44.	İsrail	50	8,672,175
20.	Vanuatu	116	191,691	45.	Venezuela	50	26,580,155
21.	Vietnam	111	76,936,420	46.	Mozambik	49	19,315,300
22.	Fildişi Sahill.	96	11,299,990	47.	Senegal	47	10,771,840
23.	Peru	95	31,669,081	48.	Türkiye	46	67,412,140
24.	Laos	92	5,693,224
25.	Etiyopya	90	66,395,928				

Türkiye, 46 dilin konuşulduğu ülke olarak en çok dilin konuşulduğu ülkeler sıralamasında 48. sırada olmasına karşın, Papua Yeni Gine'nin tam tersi yönde, listede kendinden daha üst sıralarda yer alan birçok ülkeden daha çok konuşucusu olan bir ülkedir.

Dillerin ülkelere ve nüfusa göre dağılımları bize onların toplumsal statüleri hakkında çeşitli bilgiler verebilir ama asıl göstergeler, belirli bir coğrafyada “ülke dili, bölge dili, yöre dili, yerel dil, baskın dil, azınlık dili” gibi türler sergilemek üzere dillerin birbirlerine göre aldıkları konumlarıdır. Türkiye, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'nin 2012 yılı sonuçlarına göre kilometrekare başına 98 kişinin düştüğü bir ülke olarak dünyada nüfus

yoğunluğu en yüksek olan ülkeler sıralamasında 109. sıradadır ama ülkedeki nüfusun dillere göre dağılımı öylesine dengesizdir ki 46 dilin konuşulduğu ülke olarak 48. sırada olan Türkiye, dünyada dilsel farklılığı en yüksek derecede sergileyen diller arasında ancak 108. sırada yer alan bir ülkedir:

Tablo 14 Ülkelerin Dilsel Farklılık Endeksleri

SIRA	ÜLKE	ENDEKS
1.	Papua Yeni Gine	0.988
15.	Liberya	0.899
33.	Afganistan	0.790
73.	Trinidad Tobago	0.597
102.	Libya	0.498
108.	TÜRKİYE	0.478

Bu tabloda *Ethnologue*'un uyguladığı dil farklılık endeksi, ülkede gelişigüzel seçilen her iki kişinin farklı anadilleri konuşma olasılığını göstermektedir. En yüksek değer 1 olup her iki kişiden birinin diğerinden farklı bir dili konuştuğunu, en düşük değer olan 0 ise, herkesin aynı anadilini konuştuğunu söyler. Türkçe, 0.478 endeksli Türkiye'de ülkenin tek resmi ulusal dili olarak, diğer dillere oranla konuşucu sayısı bakımından ezici bir çoğunluğa sahiptir.

Şimdi elimizdeki son resmi veri olarak 1965'te yapılan genel nüfus sayımındaki rakamlara yeniden bakalım. Türkiye'de konuşulan belli başlı diller, bu dillerin konuşucu sayıları ve sayıların toplam nüfus içindeki oranları şöyledir:

Tablo 15 1965 Genel Nüfus Sayımına Göre

DİLLER	SAYI	%
Türkçe	28.289.680	90,11
Kürtçe	2.219.502	7,07
Arapça	365.340	1,16
Çerkezce	58.339	0,18
Rumca	48.094	0,15
Gürcüce	34.330	0,10
Ermenice	33.094	0,10
Lazca	26.007	0,08
Pomakça	23.138	0,07
Boşnakça	17.627	0,05
Arnavutça	12.832	0,04
Abazaca	4.563	0,01
Bulgarca	4.088	0,01
...
G. TOPLAM	31.391.421	

Bu tabloya göre %90'ın üzerinde konuşucu oranıyla Türkçe, baskın ülke dilidir. Üstelik bu dilin hem ülkedeki konuşucu sayısı, hem de konuşucu sayısının toplam nüfusa oranı 1935-1965 yılları arasında sürekli artmıştır:

Tablo 16 Genel Nüfus Sayımlarına Göre Bazı Diller

DİLLER	1935	%	1945	%	1955	%	1965	%
Türkçe	13.899.073	86,02	16.598.037	88,38	21.622.292	89,81	28.289.680	90,11
Arapça	153.687	0,95	247.204	1,31	300.583	1,24	365.340	1,16
Kürtçe	1.480.246	9,16	1.476.562	7,86	1.679.265	6,97	2.219.502	7,07

Bu tabloda Türkçeyi, açık ara geriden gelerek Kürtçe ve Arapça izlemektedir. Oranların düşük ve düşüyor olmasına karşın bu iki dil için güzel haber, konuşucu sayılarının gittikçe artıyor olmasıdır. Ne var ki Türkiye'de konuşulan diğer diller için haberler bu kadar iyi değildir; onların konuşucu sayıları 1965'e kadar istikrarlı biçimde azalmıştır. Türkiye'deki konuşucu sayısı düşen dillerin 1935-1965 yılları arasındaki konuşucu kaybı oranları şöyledir:

Tablo 17 Bazı Türkiye Dillerinin Konuşucu Kaybı

DİLLER	%	DİLLER	%
Bulgarca	78	Ermenice	43
Rumca	66	Gürcüce	41
Lazca	59	Çerkezce	37
Abazaca	55	Pomakça	30
Arnavutça	44	Boşnakça	19

Bu tabloda görüleceği gibi, dillerin konuşucu kaybı sonraki dönemlerde de devam ettiyse, dillerin toplumsal konumlarını tahmin etmek zor olmayacaktır ki UNESCO, bu dillerin çoğunu çeşitli derecede yok olma tehlikesindeki diller, hatta bazılarını artık "ölü" diller olarak görmektedir.⁵

Tablo 18 UNESCO'nun Tehlikedeki Diller Atlası'na Göre Türkiye'deki Diller

DÜZEY	DİLLER
<i>kırılan</i>	Abhazca, Adigece, Kabardin, Zazaca
<i>açıkça tehlikede</i>	Abazaca, Hemşince, Lazca, Pontik Yunancası, Romanca, Surit, Batı Ermenice
<i>ciddi tehlikede</i>	Gagavuzca (Güney Balkan), Çağdaş Süryanice, Ladino,
<i>çok ciddi tehlikede</i>	Hertvin
<i>yok olmuş</i>	Ibıhça, Kapadokya Yunancası, Mlahsö

6. DİL TİPOLOJİSİ

Dillerin en bilindik tipolojisi, sözcüklerin biçimlenişine göre yapılanıdır. Çince sözcükleri tek heceli olan bir dil olarak yalınlayan dillerin tipik ögesi iken bu tür kök sözcüklere ekler getiren dil olarak Türkçe, ekleyen dillerin tipik üyesidir. Başta Slav, Romen ve Germen dilleri olmak üzere önemli sayıda dil çekimleyen, yani sözcüklerin bir bölümünde, özellikle de son bölümlerinde değişiklik yapan dillerdir. Bu değişikliği sözcüğün bütün alanına yayan Arapça gibi diller bükümleyen dillerdir. Bazı diller ise sözcükleri öylesine biçimlendirir ki tümcesel anlatımlarda bu sözcükler arasındaki sınırlar ortadan kalkar. Eskimo dilleri bu tür bitişiren dillerdendir. Ne var ki, dillerin yalnızca sözcük yapılarılarına bakılarak yapılan bu sınıflama, bugünkü çağdaş dil tipolojisi çalışmalarında yerini son derece gelişmiş ayrımlara bırakmıştır. Kaldı ki ekleme, bükümleme gibi süreçler dillerin bütüncül olarak değil, karakteristik olarak sergiledikleri yönlerdir. Örneğin Arapça gibi bükümleyen diller de, Fransızca gibi çekimleyen diller de bolca ekleme örneği barındırmaktadır.

Dillere yönelik evrensel saptamaları ile ünlü dilbilimci J.H. Greenberg, sözcüklerin ne kadar atomik veya kompleks olduğunu ortaya koymak üzere basit bir saymaca önerir. Sözcüklerin ortalama kaç biçimbirim (kök-ek) aldığına göre ortaya çıkan sıralamada Vietnamca, bir yalınlayan dil olarak, sözcükleri büyük oranda atomik olan bir dildir ve ortalama her 100 sözcükten yalnızca 6'sında atomik yapıyı bozmakta, kök sözcüklere ek eklemektedir. Eskimo dilleri ise bitişiren bir dil olarak aynı köke çok sayıda eklemeye yapmakta, bir sözcükte ortalama neredeyse 4 (3.72) biçimbirim bulundurmaktadır:⁶

Tablo 19 Sözcük Başına Düşen Biçimbirim Sayısı

DİLLER	ORTALAMA
Eskimoca	3.72
Rusça	3.33
Swahili	2.55
İngilizce	1.68
Vietnamca	1.06

Greenberg'ün saymacası tipolojiyi ekleme, çekimleme, bükümleme gibi karakteristik süreçlerle belirleyerek bize dilleri kabaca sınıflamaktan daha fazlasını vermekte, onları biçimbilimsel karmaşıklık derecesi bakımından sıralama olanağı da sağlamaktadır. Bu saymacayla Türkçenin sözcük biçimlenme derecesini bulmak üzere, sözgelimi işbu paragrafta yer alan sözcükleri sayacak olursak, metinde toplam 56 sözcüğün yer aldığını ama bu sözcüklerdeki toplam biçimbirim sayısının 195 olduğunu görürüz:

- (1) *Greenberg-'ün say-maca-sı biz-e, dil-ler-in tipoloji-si-ni ek-le-me, çek-im-le-me, bük-üm-le-me gibi karakter-istik sür-eç-ler-le yapı-arak dil-ler-i kaba-ca sınıf-la-ma-dan daha fazla-sı-nı ver-mek-te, on-lar-ı biç-im-bil-im-sel karma-şık-lık-ın derece-si bak-ım-ı-ndan sıra-la-ma ol-anağ-ı da sağ-la-mak-ta-dır. Türk-çe-nin söz-cük biç-im-len-me derece-si-ni bul-mak üzere, söz-gel-im-i işbu paragraf-ta yer al-an söz-cük-ler-i say-acak ol-ur-sa-k, metin-de top-la-m 56 söz-cüğ-ün yer al-dığ-ı-nı ama bu söz-cük-ler-de-ki top-la-m biç-im-bir-im say-ı-sı-nın 155 ol-duğ-u-nu gör-ür-üz.*

Eğer bu metni, Türkçeyi karakteristik olarak temsil ediyor olarak görürsek Türkçenin yukarıdaki tabloda yeri, (155:56=)2.76 ortalama ile Swahili'den hemen önce gelmek olacaktır. Böylece Türkçe Swahili, İngilizce ve Vietnamcadan bu sırada olmak üzere hep daha karmaşık sözcük yapılanmasına sahipken Rusçaya göre sözcükleri daha az biçimbilimsel karmaşıklık sergilemektedir, diyebiliriz.

Dillerin yapısal tipolojilerine yönelik bakış açıları kuramsal dilbilimdeki gelişmelere bağlı olarak, özellikle de Noam Chomsky'nin ilgili alanyazınları domine eden *Evrensel Dilbilgisi* (Universal Grammar) Kuramı doğrultusunda, sözcüklerin biçimlenişinden çok daha fazla parametreyi dikkate alma yolunda hızla ilerlemiştir.⁷ Almanya'nın Konstanz Üniversitesinde 1996-2001 yılları arasında yürütülen bir proje çerçevesinde hazırlanan ve bugün <http://typo.uni-konstanz.de/archive/intro> adresinden ulaşılabilen "Evrenceler Arşivi (The Universals Archive)" adlı kaynak, bugüne kadar çeşitli bilim insanları tarafından önerilmiş 2029 evrensel kuralı (evrenceyi) bir araya getirmektedir. Arşivin, sözgelimi 1 numaralı evrencesine göre "Ön ilgeçler bulunan dillerde tamlayan öge tamlanan ögeden sonra gelir." Bu evrence İngilizceyi olumlu anlatımla tanımlarken, tümleçlerinden sonra gelen art ilgeçlerin bulunduğu Türkçede tamlayan öge, İngilizcenin aksine tamlanan ögeden sonra değil önce gelir:

(2)	İng.	<i>for</i>	<i>me</i>
		<u>ilgeç</u>	<u>tümleç</u>
	Tr.	<i>benim</i>	<i>için</i>
		<u>tümleç</u>	<u>ilgeç</u>
(3)	İng.	<i>cover</i>	<i>of the book</i>
		<u>tamlanan</u>	<u>tamlayan</u>
	Tr.	<i>kitabın</i>	<i>kapağı</i>
		<u>tamlayan</u>	<u>tamlanan</u>

Yukarıda örneklenen evrence göstermektedir ki İngilizce ve Türkçe zıt gruplarda yer almaktadır. Bununla birlikte aynı iki dil, başka bir evrence karşısında aynı gruba da düşebilir veya bir evrence karşısında aynı gruba düşen diller başka bir evrenceyle birbirlerinden ayrılabilir. Demek ki böyle yaparak, yani bütün evrenceler açısından gruplamalar yaparak dillerin birbirlerine göre ne kadar çok evrence açısından ortak veya ayrı yapısal özellikler sergilediğini ortaya koyabiliriz. Ne var ki *Konstanz Üniversitesi* arşivi, katalogladığı evrencelerin hangi dilleri nasıl sergilediğine dair hazır bilgiler sunmamaktadır. Bunu her bir dil için ayrıca yapmak gerekecektir. Bu nedenle arşivden hareketle dillerin, dolayısıyla Türkçenin evrensel dil tipolojisi açısından konumunu ortaya koymak başlı başına bir iş ve iddia olacaktır. Oysa *Max Plank Enstitüsü* tarafından yürütülen "Dünya Dil Yapıları Atlası (World Atlas of Linguistic Structures)" adlı proje, İngilizce kısaltmasıyla WALS, bize dilleri kolayca sıralamamıza olanak sağlayan bir kaynak sunmaktadır.⁸

WALS'te 2560 dünya dili 192 yapısal özelliği hangi değerlerle sergilediği açısından gruplar halinde incelenmiş, her bir özellik en az 35, en çok 1370, dolayısıyla ortalama 398 dilde sergilendikleri değerler açısından kodlanmıştır. Ünsüz ve ünlü sayılarından vurgu ve ton türlerine, eylem çekimlerinde ayrışma olup olmadığından kişi ve işaret zamirlerinin işlevlerine, tümcede sözcük sıralanışlarının nasıl olduğundan dillerde renklerin nasıl ayrıştırılıp adlandırıldığına kadar yüzlerce özelliğin sorgulandığı WALS'in baş editörü M. Haspelmath, bu muazzam kaynağın şu iki sorunun yanıtını araştırmak üzere düzenlendiğini söylemektedir: “Dilbilgisinin farklı alanlarındaki yapısal özellikler arasında ne gibi korelasyonlar var? (...) Yapısal özellikler bize ne gibi coğrafi örüntüler sunmaktadır? (bkz. Haspelmath 2009:2)”

WALS'in sunduğu veri, yalnızca dilsel özellikler arasındaki korelasyonlar için veya bu tür özelliklerin dünya coğrafyasındaki dağılımları için değil, her türlü tipoloji çalışması için fazlasıyla kısırtıcıdır. Nitekim WALS'in özellikle istatistiksel yönünden hareketle çeşitli dil tipolojisi önerileri geliştirilmiştir. Bunlardan biri Comrie 2010 tarafından İngilizce ve Japoncaya uygulanarak ortaya atılan “Tipolojik Tipiklik (Typological Typicality)” kavramı, diğeri bu kavrama karşılık için içine İngilizce ve Japoncanın yanı sıra Türkçenin de katılarak Orgun 2011 tarafından önerilen “Tipolojik Tutarlılık” kavramıdır. Uzun 2012b ise, “Tipolojik Benzerlik” kavramını her iki öneriye alternatif olarak sunan bir çalışmadır.

Comrie 2010, WALS veritabanında yer alan özellikler karşısında dillerin aynı değeri, incelemeye alınan grupta kaç dille birlikte sergilediğine bakar:

Tablo 20 WALS'in 2. Özelliği: “Ünlü Niteliği Envanteri”

Dil	Değer	Dil Sayısı	Oran
Japonca	5-6 Ünlü	288	%51,15
İngilizce	7-14 Ünlü	183	%32,50
Diğer diller	2-4 Ünlü	92	%16,35
<i>Toplam</i>		563	

Yukarıdaki tabloda WALS'in 2 numaralı özelliğini Japonca, 5-6 arasında ünlüye sahip olan dillerden biri olarak 288 dille, İngilizce ise 7-14 arası ünlüye sahip olan dillerden biri olarak 183 dille birlikte sergilemektedir. Başka bir değeri sergileyen "diğer diller"le birlikte bu özellik açısından incelenen toplam dil sayısı 563 olduğuna göre, WALS'in 2. Özelliği açısından Japoncanın sunduğu tür, dünya dillerinin %51.15 oranındaki dille aynıdır. Demek ki Japonca bu oranda tipik bir dil iken İngilizcenin tipiklik oranı daha düşüktür: %32.50.

Comrie 2010'a göre tek tek özellikler karşısında diller kimi zaman daha tipik, kimi zaman daha az tipik olabilirken toplamdaki ortalama tipiklik de ortaya konabilir. Bu açıdan WALS'in bütün özelliklerini yukarıdaki iki dil için oranlayınca ortaya çıkan şu tabloda eşitlik gözlenmektedir:

Tablo 21 *Tüm Özellikler İçin*

Dil	Oran
İngilizce	%40,74
Japonca	%40,84

B. Comrie, Tablo 21'deki görünümü şöyle yorumlamaktadır: “Bazen Japonca İngilizceden, bazen de İngilizce Japoncadan biraz daha tipik görünmektedir. Tipolojik olarak Japonca ve İngilizce birbirinden açıkça çok farklı ama genel düzlemde hiçbirini diğerinden anlamlı biçimde daha tipik değildir (Comrie 2010: 35)”. Uzun 2012a, Comrie'nin formülünü uygulayarak Türkçenin tipolojik tipiklik oranını %44.01 olarak hesaplamıştır.

Orgun 2011, WALS'in herhangi bir özelliği karşısında aynı değeri paylaşan dilleri gruplayıp bu grubun bir başka özellik karşısında da aynı değeri sergileyip sergilemediğine bakar. Eğer ikinci değerde de ortaksalar, bu gruptaki dillere birer puan verir. Grupta farklı değeri sergileyen dillere "tipolojik tutarlılığı" sürdürmedikleri için puan vermez. Aynı işlemi sonra başka bir özellik için yapar ve böyle yapmaya devam ederek ikili hesaplamaları, tüm özellikleri puanlayana kadar sürdürmeyi önerir. Aşağıdaki tabloda 5 dil, önce, WALS'in örneğin 22. Özelliği (“Eylemin Çekimsel Birleşimselliği”) hangi değer ile sergiledikleri açısından gruplanmış ve ortaya, Türkçe ile Arapçanın bir tarafta (eylemi 6-7 arası çekimsel kategoriyi birleştirdiği diller grubunda), İngilizce, Hintçe ve Tagalogun bir tarafta (eylemi 2-3 arası çekimsel kategoriyi birleştirdiği diller grubunda) yer aldığı iki grup çıkmıştır:

Tablo 22 *Orgun 2012'nin 2 Özelliğe Göre 5 Dil Puanlaması*

Diller	22. Özellik	29. Özellik	Puan
Türkçe	6-7	birleştirimsel değil	0
Arapça	6-7	birleştirimsel	0
İngilizce	2-3	birleştirimsel	1
Hintçe	2-3	birleştirimsel	1
Tagalog	2-3	sayı/kişi belirleme yok	0

Şimdi bu iki grubu kendi içlerinde bu kez bir başka özellik (örneğin 29. Özellik: “Eylemcil Kişi-Sayı Birleşimselliği”) açısından gruplamaya kalkınca (yine *bkz.* Tablo 22) Türkçe-Arapça grubunun dağıldığını ve bu gruptaki her iki dilin herhangi bir puan alamadığını, oysa diğer grupta

Tagalog'ın aksine İngilizce ve Hintçenin aynı değeri paylaşmaya devam ettiğini ve bu nedenle birer puan aldığını görürüz. Tablo 23, Orgun 2012'nin 3 dil için 10 biçimbilimsel özelliğe 12 dil üzerinden uyguladığı formülle ortaya çıkan puanlamayı vermektedir. Bu puanlamalara göre Japonca, diğer iki dilden, Türkçe de İngilizceden tipolojik olarak "daha tutarlı" olan dillerdir.

Tablo 23 *Orgun 2012'ye Göre 10 Özellik 12 Dil İçinde Puanlama*

Diller	Puan
Japonca	52.9
Türkçe	48.3
İngilizce	44.2

O. Orgun, yukarıdaki tabloda ortaya çıkan görünümü şöyle yorumlamaktadır: "Japonca belki de tipolojik olarak (İngilizce ve Türkçeden) daha tutarlı, çünkü tarihinin çoğu döneminde çok az dille yakın ilişkide olarak dış etkiden görece daha uzak kalmış bir dildir. Buna karşılık İngilizcenin olağanüstü ölçüde dil ilişkisi olmuş. Bu, İngilizcenin en azından bir yönüyle nispeten düşük tipolojik tutarlılık sergilemesinin nedeni mi diye sorabiliriz. Aynı nedenle Türkçenin bu iki uçtaki dilin ortasında kalması da anlamlıdır." (Orgun 2011:163).

Uzun 2012b tipolojik tipikliğin ideal, tipolojik tutarlılığın ise saf dili hedeflediğini söyleyerek dilsel yapılara daha fazla odaklanmayı sağladığı iddiasıyla bu kavramlar yerine "karşılıklı benzerlik" kavramını öne çıkarır. WALs'in yapısal özelliklerinden hareketle diller arasındaki benzerlikleri, bire bir karşılıklı değer aynılıkları olarak görmeyi öneren Uzun 2012b'ye göre yapılacak ilk iş, herhangi iki dilin toplam kaç WALs değerinde aynı olduğunu bulmaktır. Tablo 24, Türkçe, Japonca ve İngilizcenin aynı olan toplam değer sayılarını ve bu dillerin birbirlerine olan benzerlik oranlarını vermektedir:

Tablo 24 *Uzun 2012b'ye Göre 3 Dilin Karşılıklı Benzerlikleri*

Diller	Özellik	Aynı Değer	Oran
TR-JAP	129	70	%54,26
TR-İNG	137	56	%40,87
İNG-JAP	130	49	%37,69

Bu tabloya göre Türkçe ile Japonca birbirine İngilizceye benzediklerinden daha çok benzerken İngilizce Türkçeye, Japoncaya benzediğinden daha çok benzemektedir. Bu sonuçlardan hareketle üç dili, birbirlerine olan üçlü benzerlik oranlarının ortalamasına göre de sıralayabiliriz:

Tablo 25 *Uzun 2012b'ye Göre 3 Dilin Toplam Karşılıklı Benzerlikleri*

Diller	Ort.Puan	Ort.Oran	Sıra
TR	68	%47,56	1.
JAP	59,5	%45,97	2.
İNG	52,5	%39,28	3.

Tablo 25, diğer iki dile Türkçenin Japonca ve İngilizceden, Japoncanın da İngilizceden daha çok benzeyen dil olduğunu söylemektedir.⁹

7. SONUÇ

Kökeni, coğrafyası ve nüfusu bakımından Türkçe, dünyanın diğer dillerine göre nicel ortalamaların biraz üstünde yer alan bir dildir. Yani, bu açılardan hiçbir özelliği onu, dünya dilleri arasında sıradışı veya marjinal bir dil olarak öne çıkarmamaktadır. Buna karşın konuşulduğu ana ülkede çok baskın bir dildir, öyle ki bu ülkede konuşulan diğer diller arasında çok azı kendini koruma ve geliştirme şansı bulmaktadır. Diğer diller, çok ciddi biçimde yok olma tehlikesi altındadır. Dilsel tipolojiler açısından ise Türkçe ister tipiklik, ister tutarlık, isterse de benzerlik açılarından olsun, dünya dilleri ile arasında her biri ayrı ayrı dilbilimsel çıkarımlar yapabileceğimiz çok yönlü tipolojik etkileşimleri olan bir dildir, tıpkı dünyadaki diğer diller gibi.

KAYNAKLAR

- Buran A. ve ak, B. Y. 2012, *Türkiye’de Diller ve Etnik Gruplar*, Akçağ, Ankara.
- Haspelmath, M., S. Dryer, D. Gil, ve B. Comrie 2005, *The World Atlas of Language Structures*, Oxford Üniversitesi Yayını, Oxford.
- Lewis, M. P. 2009, *Ethnologue: Languages of the world*, 16. Baskı, SIL International Yayını, Dallas, Texas.
- Uzun, N.E. 2006, *Biimbilim*, Papatya Yayını, İstanbul.
- Uzun, N.E. 2012a, “Wals Yapabilir miyiz?": 26. *Ulusal Dilbilim Kurultayı Bildirileri, 24-26 Mayıs 2012*, Yay.: Baykal, N. ve K. Büyükkarcı, G. Ulusoy, Süleyman Demirel Üniversitesi Yayını, Isparta.
- Uzun, N.E. 2012b, “WALS-tabanlı Tipolojik Sıralamalar İçin Bir Öneri": 16. *Uluslararası Türk Dilbilim Kurultayı 18-21 Eylül, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara*.
- Uzun, N.E. (Baskıda), "Dillerin Toplumdilbilimsel Statüleri ve Türkiye'deki Diller": *Zeynel Kiran Armağanı*, Yay.: Doğan Günay ve Songül A. Karakuş, İzmir.

NOTLAR

¹ Dünya dil aileleri hakkında Türkçe kaynaklar olarak *bkz.* Ali Sami Dilemre, *Genel Dil Bilgisi I: Yeryüzü Dil Bölgeleri*, 1939; Agop Dilaçar, *Dil, Diller ve Dilcilik*, Ankara, 1968; Süheyla Bayrav, *Roman Dillerinin Doğuşu ve Gelişmesi*, İstanbul, 1967; Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil - Ana Çizgileriyle Dilbilim*, TDK Yayını, Ankara 1995.

² Ural-Altay dil ailesinin ortaya çıkarılışı ve sonraki gelişmeler için *bkz.* Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil - Ana Çizgileriyle Dilbilim*, TDK Yayını, 1995:110-122; Talat Tekin ve Mehmet Ölmez, *Türk Dilleri - Giriş*, İstanbul, 2003. Çeşitli tez ve antitezlerin topluca değerlendirilmesi için *bkz.* Yılmaz, E., Altay dillerinin akrabalığı konusu: Yeni Türkiye 55 Özel Sayı Türkçe (Kasım-Aralık 2013), s. 188-203.

³ *Ethnologue: Languages of World* (kısaca *Ethnologue*), yeryüzünde konuşulan diller hakkında başta konuşulduğu bölgeler ve ülkeler olmak üzere konuşucu sayıları, dillerin ait oldukları dil grup ve aileleri ile diğer bazı ansiklopedik bilgileri görsel materyallerle sunan en geniş kaynaklardan biridir. İlk baskısı 1951 yılında yapılan yayının 2009'da 16. baskısı çıkmıştır (*Bkz.* Lewis 2009). Kaynağın interaktif elektronik versiyonuna, halen, şu internet adresinden ulaşılabilir: <http://www.ethnologue.com>

⁴ Türkiye'de konuşulan dillere ait nüfus bilgilerini topluca görmek için *bkz.* Buran ve Çak 2012.

⁵ Dillerin yaşamsallık statüleri üzerine önerilen ölçekler hakkında ve Türkiye'de konuşulan dillerin bu ölçeklerdeki görünümü hakkında daha ayrıntılı tartışmalar için *bkz.* Uzun (Baskıda).

⁶ Tablo, Uzun 2006:109'dan alınmıştır.

⁷ Noam Chomsky'nin kuramı hakkında Türkçe yazılmış bir kaynak olarak *bkz.* Nadir Engin Uzun, *Anaçizgileriyle Evrensel Dilbilgisi*, Multilingual Yayınevi, İstanbul, 1996.

⁸ WALS, 2005 yılında bu adla, editörleri Martin Haspelmath, Matthew S. Dryer, David Gil ve Bernard Comrie olan, Oxford Üniversitesi yayını olarak basılan bir kitaptır (*Bkz.* Haspelmath ve diğ. 2005). Beraberinde, tüm içeriği bilgisayar programcısı Hans-Jörg Bibiko tarafından geliştirilen bir yazılıma yüklenmiş olduğu bir CD ile dağıtılan bu kitap, Max Planck Enstitüsü tarafından yürütülen projenin çıktısıdır. Aynı editör ekibiyle Mac Planck Enstitüsü Sayısal Kütüphanesi tarafından 2008 yılında internet kaynağı olarak kullanıma açılan WALS'in interaktif elektronik versiyonuna, <http://www.wals.info> adresinden ulaşılabilir.

⁹ Uzun 2012b, aslında, diller arası benzemezlikleri de dikkate alan ama ayrıntılarına burada yer vermeyeceğimiz daha karmaşık bir hesaplama önermektedir.